

18. Perotti A. The Impact of the Council of Europe's Recommendations on Intercultural Education in European School Systems / F.Perotti // European Journal of Intercultural Studies, 1994. – No.5 (1). – P. 9-17.
19. Ryba R. Towards a European Dimension in Education. Intention and Reality in European Community. Policy and Practice / R.Ryba // Comparative Education Review, 1992. – No.36 (1). – P.10-25.
20. Tsiakalos G. Human Dignity, Social Exclusion and Education in Europe» / G.Tsiakalos. In Human Dignity and Social Exclusion: Educational policy in Europe Congress, 2-4 October 1997. - Athens: Council of Europe and «Nikos Poulantzas» Company of Political Reflection, 1997. - P.6-7 [in Greek].
21. Zambeta E. Greece: The lack of Modernity and Educational Transitions / E. Zambeta. In D. Coulby, R. Cowen and C. Jones (Eds) // World Yearbook of Education 2000: Education in Times of Transition. London: Kogan Page, 2000. – P.63-75.

Метою цієї статті є аналіз європейської освітньої політики, пов'язаної з культурною різноманітністю у грецькій системі педагогічної освіти. Таким чином, автор подає визначення поняття «європейський вимір в освіті», оскільки воно належить до культурної різноманітності і є елементом європейської освітньої політики. Європейська політика про різноманітність інтерпретується в грецькій системі освіти з особливим акцентом на концептуалізації інклюзії та виключення.

Ключові слова: Грецька освітня система, Європейський вимір, педагогічна освіта, культурна та мовна різноманітність, міжкультурна освіта, освітня та соціальна політика

Целью данной статьи является анализ европейской образовательной политики, связанной с культурным разнообразием в греческой системе педагогического образования. Таким образом, автор дает определение понятия «Европейское измерение в образовании», поскольку оно относится к культурному разнообразию и является элементом европейской образовательной политики. Европейская политика о разнообразии интерпретируется в греческой системе образования с особым акцентом на концептуализации инклюзии и исключения.

Ключевые слова: Греческая образовательная система, Европейское измерение, педагогическое образование, культурное и языковое разнообразие, межкультурное образование, образовательная и социальная политика.

The aim of this article is to investigate the European education policy related to cultural diversity in the Greek system of teacher education. Thus, the author is given a description of the concept of «the European dimension in education», as this refers to cultural diversity and constitutes an element of European education policy. Then, European policy on diversity is interpreted in the Greek educational system with special reference to the conceptualization of inclusion and exclusion.

Keywords: Greek educational system, European dimension, teacher education, cultural and linguistic diversity, intercultural education, educational and social policies.

УДК 378.4.001.73

О.М. Саковська
м. Умань, Україна

БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ: ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ТА ШЛЯХИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Постановка проблеми. Приєднання України до Болонського процесу і входження до європейського інтелектуального простору є одним із пріоритетних напрямів розвитку освіти нашої країни. Процес об'єднання Європи триває, його поширення супроводжується формуванням спільного освітнього і наукового простору та розробкою єдиних критеріїв і стандартів у цій сфері в масштабах усього континенту. Сучасні студенти мають знати хоча б загальні положення Болонського процесу, тому що реформування вищої освіти стосується, перш за все, саме них як майбутніх спеціалістів, рівень яких залежить від якості освіти, яку вони отримують в контексті реформування освітньої системи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питаннями соціально-культурних засад функціонування вищої школи в сучасних умовах, що потребують невідкладного розв'язання у контексті впровадження в Україні Болонських стандартів вищої освіти, займаються багато вітчизняних вчених. Результати дослідження висвітлюються у працях В. Андрущенка, І. Вакарчука, Ю. Клочко, В. Кременя, С. Ніколаєнка. Проте питання підвищення якості і

відповідність вищої освіти України вимогам Болонського процесу з огляду на перспективу інтеграції нашої системи в європейський освітній і науковий простір вимагають подальшого дослідження.

Метою даної статті є аналіз шляхів впровадження Болонського процесу у вищих навчальних закладах України.

Виклад основного матеріалу. Спроби надати загальноєвропейського характеру вищій школі фактично розпочалися в 1957 році з підписання Римської угоди. Згодом ці ідеї розвинулися в рішеннях конференції міністрів освіти 1971 та 1976 років, у Маастріхтському договорі 1992 року. Наступні роки характеризувалися запровадженням різноманітних програм під егідою ЄС, Ради Європи, що сприяли напрацюванню спільних підходів до вирішення транснаціональних проблем вищої освіти. Це насамперед програми приведення національного законодавства у сфері освіти до норм, напрацьованих країнами Європи, розширення доступу до вищої освіти і підвищення академічної мобільності студентів та їхньої мобільності на ринку праці, створення системи навчання впродовж усього життя та багатовимірні завдання зі зближення освітніх програм і систем, які вирішувались у рамках численних програм TEMPUS/TACIS.

Нарешті, 1997 року під егідою Ради Європи та ЮНЕСКО було розроблено і прийнято Лісабонську конвенцію про визнання кваліфікацій, що належать до вищої освіти Європи. Цю конвенцію підписали 43 країни (Україна в тому числі), більшість з яких і сформулювали згодом принципи Болонської декларації.

Уже через рік чотири країни – Франція, Італія, Велика Британія та Німеччина – підписали так звану Сорбонську декларацію. Цей документ був спрямований на створення відкритого європейського простору вищої освіти, який, на думку авторів, має стати більш конкурентноспроможним на світовому ринку освітніх послуг. Не аналізуючи її деяких відмінностей від тез Болонської декларації, можна стверджувати: в основних своїх ідеях обидва документи схожі. Це – двоступенева структура вищої освіти, використання системи кредитів (ECTS). Проте, особливо слід виділити дві тези Сорбонської декларації: міжнародне визнання бакалавра як рівня вищої освіти та наданням йому права продовжувати навчання за програмами магістра і дотримання положень Лісабонської угоди. Перше було досить революційним для більшості країн Старого Світу (зауважу, Україна зробила крок у цьому напрямі ще 1993 року). А важливість другої тези для нашої держави в тому, що всі підписанти потенційно стають і учасниками Болонського процесу, започаткованого 29 країнами Європи у 1999 році.

Саме таким чином поступово реалізовувались інтеграційні процеси у сфері вищої освіти європейських країн.

Україна була і є активним учасником цих процесів: Закони України «Про освіту» та «Про вищу освіту», Національна доктрина розвитку освіти, що підписана Президентом України, пройшли експертизу Ради Європи. До нас приїздили спеціальні комісії експертів, які безпосередньо в наших університетах і коледжах ознайомлювались із практикою впровадження задекларованих законодавством норм.

Болонський процес, який розпочався у 29 країнах в 1999 році, і зараз охоплює вже 40 європейських держав – це процес створення Європейського простору вищої освіти (the European Area of Higher Education – ЕНЕА) на засадах цілей (зобов'язань), сформульованих міністрами, відповідальними за вищу освіту, у Болонській декларації (1999) та подальших офіційних документах Болонського процесу – Празькому (2001) та Берлінському (2003) комюніке.

Освітні системи країн-учасниць Болонського процесу настільки відрізняються, що не тільки процес створення ЕНЕА, а й навіть зближення цих систем викликає серйозні труднощі, хоча майже за п'ять років певний прогрес позначився. У Болонській декларації (1999) було проголошено шість цілей, які країни-сигнаторії планували досягти до 2010 року:

1. Уведення двоциклового навчання. Фактично пропонується ввести два цикли навчання: 1-й – до одержання першого академічного ступеня і 2-й – після його одержання.

При цьому тривалість навчання на 1-му циклі має бути не менше 3-х і не більше 4-х років. Навчання впродовж другого циклу може передбачати отримання ступеня магістра (через 1-2 роки навчання після одержання 1-го ступеня) і/або докторського ступеня (за умови загальної тривалості навчання 7-8 років).

2. Запровадження кредитної системи. Пропонується запровадити у всіх національних системах освіти систему обліку трудомісткості навчальної роботи в кредитах. За основу пропонується прийняти ECTS (Європейська система перезарахування кредитів (залікових одиниць трудомісткості), зробивши її нагромаджувальною системою, здатною працювати в рамках концепції «навчання впродовж усього життя».

3. Контроль якості освіти. Передбачається організація акредитаційних агентств, незалежних від національних урядів і міжнародних організацій. Оцінка буде ґрунтуватися не на тривалості або змісті навчання, а на тих знаннях, уміннях і навичках, що отримали випускники. Одночасно будуть встановлені стандарти транснаціональної освіти.

4. Розширення мобільності. На основі виконання попередніх пунктів передбачається істотний розвиток мобільності студентів. Окрім того, ставиться питання про розширення мобільності викладацького й іншого персоналу для взаємного збагачення європейським досвідом. Передбачається зміна національних законодавчих актів у сфері працевлаштування іноземців.

5. Забезпечення працевлаштування випускників. Одним із важливих положень Болонського процесу є орієнтація вищих навчальних закладів на кінцевий результат: знання й уміння випускників повинні бути застосовані і практично використані на користь усієї Європи. Усі академічні ступені й інші кваліфікації мають бути затребувані європейським ринком праці, а професійне визнання кваліфікацій має бути спрощене. Для забезпечення визнання кваліфікацій планується повсюдне використання Додатка до диплома, який рекомендований ЮНЕСКО.

6. Забезпечення привабливості європейської системи освіти. Одним із головних завдань, що має бути вирішене в рамках Болонського процесу, є залучення в Європу більшої кількості студентів з інших регіонів світу. Вважається, що введення загальноєвропейської системи гарантії якості освіти, кредитної системи накопичення, легко доступних кваліфікацій тощо, сприятиме підвищенню інтересу європейських та інших громадян до вищої освіти.

У вітчизняній системі вищої освіти за роки незалежності відбулися значні реформи, які у багатьох рисах подібні до цілей Болонської декларації:

- введено ступені бакалавра і магістра, які є зрозумілими майже в усіх країнах світу (додаток до диплому було запроваджено значно раніше);
- введено систему циклів вищої освіти (отримання повної вищої освіти – кваліфікації спеціаліста або магістра неможливо без завершення першого циклу – бакалаврату);
- кредитний вимір трудомісткості навчальних дисциплін було запроваджено ще у 1994 році;
- за кордоном навчається студентів і працює викладачів та науковців значно більше, ніж до 1991 року;
- створено державну систему оцінювання якості освіти;
- розширюється співпраця із закордонними навчальними закладами в галузі навчання і досліджень.

З питання приєднання до Болонської декларації Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України звернулось до міністрів освіти країн Європи. Від їх абсолютної більшості отримані запевнення в підтримці, проведені переговори з чільними представниками Європейського Союзу, Ради Європи, де також наші устремління знайшли підтримку. Хоча, безумовно, вирішальну роль буде відігравати наша власна робота по модернізації вищої освіти як у загальнонаціональному масштабі, так і в кожному університеті та інституті.

Запровадження кредитної системи, подібної до ECTS, є одним з ключових питань Болонського процесу. Кредитна система, як система виміру навчального навантаження, та кредитно-модульна система організації навчального процесу – зовсім не синоніми. Якщо

кредитно-модульна система організації навчального процесу потребує докорінної перебудови організаційних засад навчання, то кредитна система оцінювання трудомісткості навчання може існувати і в межах традиційної лекційно-семінарської системи організації навчального процесу.

Система кредитів – це систематичний спосіб опису освітньої програми за допомогою присвоєння кредитів кожному її компоненту. Визначення кредитів в системі вищої освіти може базуватися на різних параметрах, типу навантаження студента, результатів навчання і обсягу аудиторного навантаження.

Європейська система переведення і накопичення кредитів (ECTS) – система, яка розроблена в інтересах студентів і базується на визначенні навантаження студентів, необхідного для досягнення цілей програми. Необхідно здійснювати уточнення цих цілей, а саме результатів навчання і набутих умінь. ECTS було розроблено у 1989 році в рамках програми Erasmus, що в даний час є частиною програми Socrates. ECTS – єдина успішно протестована система кредитів, використовувана по всій Європі.

Спочатку ECTS призначалася тільки для переведення кредитів. Система сприяла заліку освіти, що була здобута за кордоном, і, таким чином, підвищувала якість і кількість мобільних студентів в Європі. Останнім часом ECTS перетворюється на систему накопичення, яку запроваджують по всій Європі на інституційному, регіональному і національному рівнях. Це одна з ключових цілей Болонської декларації 1999 року. ECTS спрощує розуміння і порівняння навчальних програм для всіх студентів (вітчизняних і іноземних). ECTS стимулює мобільність і академічне визнання. Вона допомагає університетам організовувати і переглядати їх навчальні програми. ECTS може бути використана для різних програм і форм навчання. Ця система робить здобуття вищої освіти в Європі привабливішим для студентів з інших континентів.

Болонський процес – це процес розпізнавання однієї освітньої системи іншою в європейському просторі. Якщо майбутнє України пов'язане з Європою, то не можна надалі стверджувати, що Болонський процес має для нас лише просвітнє та пізнавальне значення. Надання високої оцінки національній системі освіти не має заспокоювати нас і стримувати глибинне її реформування.

Всесвітнє визнання нашої освіти та висока якість навчання – це досягнення попередньої епохи, попередньої системи влади, попереднього покоління. Нині можна з жалем констатувати, що незважаючи на природні досягнення освіти, які забезпечує нова соціополітична система (демократичність, гнучкість, незаідеологізованість), в масовому вимірі освіта стала менш якісною, а переважна більшість випускників вищих навчальних закладів (особливо нових) не конкурентоспроможна на європейському ринку праці. Це зобов'язує менше говорити про власні досягнення, а все більше аналізувати світові та європейські тенденції реформування освіти і відповідно до цього напружено і послідовно вдосконалювати нашу професійну сферу діяльності.

Водночас участь системи вищої освіти України в болонських перетвореннях має бути спрямована лише на її розвиток і набуття нових якісних ознак, а не на втрату кращих традицій, зниження національних стандартів її якості. Орієнтація на Болонський процес не має призводити до надмірної перебудови вітчизняної системи освіти. Навпаки, її стан треба глибоко осмислити, порівнявши з європейськими критеріями і стандартами, та визначити можливості її вдосконалення на новому етапі. При цьому еволюцію системи освіти не слід відокремлювати від інших сфер суспільства. Вона має розвиватися в гармонійному взаємозв'язку з суспільством в цілому, беручи на себе роль його провідника.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Модернізація системи вищої освіти в Україні (Закон «Про вищу освіту» та ряд нормативних актів Міністерства освіти і науки) має деякі спільні ознаки з Болонським процесом (уведення ступеневої системи освіти), але за більшістю напрямів вона йому не відповідає. Це пов'язано з тим, що вихідні концепції такої модернізації не були зорієнтовані на інтегрування національної системи освіти в Європейський простір. Вони більшою мірою мали «внутрішній» характер і переважно

зводилися до «прилаштування» системи вищої освіти до нових внутрішніх реалій. На сучасному етапі концепцію реформування вищої освіти слід докорінно переглянути і створити програму послідовного її зближення з європейським освітнім і науковим простором.

Уряд України має прийняти усвідомлене політичне рішення, яке б ґрунтувалося на потребі проведення зазначених реформ та було б покладено в основу рішучої зовнішньої політики держави, спрямованої на інтеграцію вітчизняної системи вищої освіти в європейський простір.

На шляху Болонського процесу важливо, щоб нас не спіткала небезпека. Вона в тому, аби наші перетворення не виявилися поверховими, косметичними і не звелися лише до конференцій і обговорень. Вони мають бути такими, щоб досягти бажаної мети – надати молоді можливість, співпрацюючи з Європою, розбудувати Україну і зробити усіх нас громадянами прекрасного європейського континенту.

Література:

1. Болонський процес у фактах і документах (Сорбонна – Болонья – Саламанка – Прага - Берлін) ; упорядники: М.Ф.Степко, Я. Я.Болюбаш, В. Д.Шинкарук, В. В.Грубінко, І. І.Бабин. – Тернопіль : вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2003. – 52 с.
2. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу (документи і матеріали 2003 – 2004 рр.) ; за редакцією В.Г. Кременя ; [авторський колектив : М.Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В.Д. Шинкарук, В.В. Грубінко, І.І. Бабин]. – Тернопіль : вид-во ТДПУ імені В. Гнатюка, 2004.– 147 с.
3. Болонський процес : цикли, ступені, кредити // Л.Л. Товажнянський, Є.І. Сокол, Б.В. Клименко. – Харків : вид-во НТІ «Харківський політехнічний інститут», 2004. – 143 с.
4. Болонський процес – структурна реформа вищої освіти на європейському просторі // М.З. Згуровський, ректор НТУУ «КПІ» [Електронне видання]. – Режим доступу : <http://www.ntu-kpi.edu.ua/education/charta.html>

У статті розглядається процес вдосконалення вищої освіти як одне із основних питань прискорення розвитку Болонського процесу в Україні та підвищення його ефективності. Досліджено деякі аспекти реформування освітньої системи.

В статье рассматривается процесс усовершенствования высшего образования как один из основных вопросов ускорения развития Болонского процесса в Украине и повышение его эффективности. Исследованы некоторые аспекты реформирования образовательной системы.

The process of the improvement of higher education as one of the main issues to accelerate the development of the Bologna process in Ukraine and improve its efficiency are examined in the article. Some aspects of reforming the education system are studied.